
Научните изследвания и иновациите в рамките на ОСП 2014-2020 г.

Проф. д-р РУМЕН ПОПОВ

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: rpopov@yahoo.com

В статията са анализирани състоянието на научните изследвания и иновациите в селското стопанство, предложенията на Комисията на ЕС за финансиране на научните изследвания и иновациите за периода 2014-2020 г., вкл. и в рамките на ОСП. На тази основа са формулирани предложения за главните насоки за реформиране на нормативната рамка за развитие на селскостопанските изследвания, с които да се създадат предпоставките и условията за ефективна научноизследователска дейност, която да има значим принос за развитието на българското земеделие. Необходимостта от изграждане на конкурентоспособно селскостопанско производство, при едновременно запазване на природните ресурси и произтичащият от това акцент върху научните изследвания и иновациите в ОСП, изисква съответни мерки и инициативи както от Селскостопанска Академия (ССА), така и от Министерството на земеделието и храните (МЗХ). ССА трябва да реформира дейността си на основата на промяна на нормативната база за функционирането ѝ, вкл. и преди всичко по отношение на организационната и финансовата ѝ автономност, в съответствие с обществените ѝ функции. В това отношение е необходима твърдата и последователна подкрепа на МЗХ и другите държавни органи с отговорности в тази област. Във всички случаи нарастващото значение на изследванията и иновациите предполагат тясно сътрудничество между Академията и Министерството, още повече, че финансирането на тези дейности и новите инициативи ще бъде в рамките на ПРСР (2014-2020 г.). В това отношение са необходими стъпки още сега - на етапа на подготовката на новата Програма, вкл. и при определянето на нейните приоритети.

Увод

Изграждането на конкурентоспособно селскостопанско производство, при запазване на естествените ресурси, е невъзможно без използване на постиженията на науката. Този факт има още по-голямо значение в условията на климатични промени, изискващи технологични, икономически, политически и други решения, позволяващи намаляване емисиите на парниковите газове и приспособяване на селскостопанското производство към новите условия. България има своите постижения и традиции в тази област, но и сериозни проблеми за решаване. Едва ли някои би отрекъл значението на научните изследвания, но те не са били приоритет на секторната политика през последните години. Това е обяснимо – мащабът на промените бе изключителен, както и на усилията, свързани с членството на страната в ЕС. Но днес научните изследвания придобиват нова актуалност.

Целта на статията е да се направи анализ на състоянието на научните изследвания и

иновациите в селското стопанство, предложенията на Комисията на ЕС за финансиране на научните изследвания и иновациите за периода 2014-2020 г., вкл. и в рамките на ОСП. На тази основа да се формулират предложения за главните насоки за реформиране на нормативната рамка за развитие на селскостопанските изследвания, с които да се създадат предпоставките и условията за ефективна научноизследователска дейност, със значим принос за развитието на българското земеделие.

Научните изследвания и иновациите в българското земеделие – състояние и възможности за подобряване и развитие

Научните изследвания в земеделието се реализират основно в институтите на ССА, както и в университетите. Трябва да се отбележи, че интеграцията между институти и университети в изследователската и преподавателската дейност не е достатъчно интензивна. Полагани са усилия за координиране на научноизследователската дейност между

ССА, БАН и университетите, както и за определяне на изследователските приоритети от страна на МЗХ. Периодично възникващата дискуссия за това - къде е мястото на науката – в университетите или в отделни академии като БАН или ССА, е по-скоро реакция на кризисното състояние и финансовите проблеми на тези организации, отколкото отговорна и обмислена позиция за реформиране на изследователската дейност. Държавническият подход в случая изисква не да се копира чуждият опит, макар и добър, а чрез реформа да се създадат условия изграденото да функционира ефективно. Последното изисква познаване на проблемите, ясна цел на политиката и стратегия за постигането ѝ. Краткият SWOT анализ на ССА може да даде някои ориентири в това отношение.

SWOT анализ на ССА

Силни страни:

- Дългогодишна традиция на научноизследователска дейност със сериозни постижения;
- Реализиран приоритет на приложните разработки;
- Наличен резерв от изследвания, методология и методики в различни области;
- Формирани научни колективи;
- Балансирано териториално разположение на научноизследователски институти (НИИ) в главните селскостопански области;
- Добре оценявано участие на институти, научни колективи и отделни изследователи в международни проекти и други инициативи;
- Важна роля в разпространението на знания и в консултантските услуги в земеделието;
- Експертно участие в държавното управление на различни нива.

Слаби страни:

- Неадекватна законова база, неотговаряща на характера на научноизследователската дейност (назначавано ръководство и липса на общо събрание на учените, т. е. отсъствие на присъщата на науката вътрешна демокрация и изборност на управителните органи);
- Централизация и бюрократизация на управленските функции, водещи до обезличаване на научните институти като средища, в

които се реализират изследванията;

- Системно недофинансиране на научната дейност, непозволяващо реализация на капацитета за изследвания и предизвикващо обезкървяване на институтите;
- Недостатъчна и остаряла материална база;
- Финансов статут (второстепенен разпоредител с бюджетни средства) и регламент, блокиращ възможностите за реализация на приходи от научна продукция и други услуги;
- Неуредени авторски права и възнаграждения за научни продукти;
- Неконкурентно заплащане на изследователския състав и в резултат - кадрови дефицит и застаряване на научния персонал;
- Блокирани възможности за оптимизиране на състава и организацията на дейността в институтите;
- Слаб темп на обновяване на научния състав поради ниските заплати на асистентите.

Възможности:

- Нова законова база, създаваща предпоставки за ефективно управление и укрепваща статута на научноизследователските институти;
- Промени във финансовия регламент на изследователската дейност, с ясни правила за целите и обхвата на бюджетните разходи и използването на приходите от научни продукти и консултантски услуги;
- Интегриране на научните институти и дейността им в европейското научно пространство – това ще бъде от ключово значение за повишаване качеството на изследванията;
- Повишаване на значението на научните постижения за развитието на земеделието, намаляването на парниковите емисии и приспособяването на производството към промените в климатичните условия;
- Финансиране на изследователски проекти и модернизацията на дейността от структурните фондове на ЕС и от частния сектор;
- Интегриране на институтите в мрежата за разпространение на знания и за консултантски услуги.

Заплахи:

- Отсъствие на обществено разбиране и оценка за ролята и функциите на научните изследвания;

- Недостиг на обществен интерес и реформаторски капацитет за конструктивни промени;
- Запазване на сегашния финансов регламент, непозволяващ на институтите да реализират потенциала си;

- Отлагане на необходимите промени в законната и подзаконната нормативна база;

- Липса на последователна държавна политика в областта на научните изследвания.

Естествената цел на държавната политика по отношение на ССА е да създаде предпоставките и условията за ефективна научноизследователска дейност със значим принос за развитието на българското земеделие. Това включва преди всичко друго формулирани приоритети на изследователската дейност, институционално развитие, законов регламент и др. Може да се отбележи, че по отношение на научната стратегия и нормативната основа за развитието на академичния състав има значим напредък. Но относно законната рамка за дейността, вкл. и най-вече по финансовите аспекти, решенията предстоят. От тази гледна точка непосредствените политически приоритети са:

- Приемане на нов закон за ССА;
- Нова нормативна рамка за финансиране на изследователската дейност, даваща необходимата на системата стабилност и създаваща условия за реализация на приходи от научни продукти и услуги;
- Промяна в нормативната база, създаваща условия за гъвкава организация на изследователската дейност;
- Достъп на научните институти до финансиране от структурните фондове на ЕС.

Решения в тези направления ще открият пространство за инициативи и активно поведение на институтите, което от своя страна ще позволи да се стабилизира финансовото и кадровото им състояние.

„Хоризонт 2020” – Финансиране от ЕС на изследвания и иновации за периода 2014-2020 г. (предложение на Комисията на ЕС)

Характеристика

„Хоризонт 2020” е новата програма на ЕС за финансиране на изследвания и иновации

за периода 2014-2020 г. Близо 80,2 млрд. евро за целия период ще бъдат достъпни за изследователски институции, университети, новаторски частни компании и малки предприятия. Полза от това ще имат всички отрасли на европейската икономика, включително селското стопанство, рибарството, храните, здравеопазването, транспортът, енергетиката (особено възобновяемите енергии), информационните и комуникационните технологии.

За първи път с „Хоризонт 2020” цялото финансиране от ЕС на научноизследователската дейност и иновациите се обединява само в една програма. Тя се съсредоточава върху превръщането на пробивите в областта на науката в иновационни продукти и услуги, с което ще осигурява възможности за бизнес и ще променя живота на хората в положителна посока. Едновременно с това ще намали драстично бюрокрацията чрез опростяване на правилата и процедурите за привличане на най-добрите изследователи и на по-широк кръг специалисти от иновационни предприятия.

„Хоризонт 2020” ще насочва средствата по три ключови направления:

- Подкрепа за ролята на ЕС като световен лидер в областта на науката, със специален бюджет от 24,6 млрд. EUR, включително увеличение на финансирането със 77% за отбелязали големи успехи Европейски съвет за научни изследвания (ERC).

- Осигуряване на водещи позиции за промишлеността в областта на иновациите, с бюджет от 17,9 млрд. EUR, в това число сериозни инвестиции в размер на 13,7 млрд. EUR за ключови технологии, както и по-лесен достъп до капитали и подпомагане за малки и средни предприятия (МСП).

- Освен това - 31,7 млрд. EUR са предназначени за решаването на важните за всички европейци проблеми в шест основни области: здравеопазване, демографски промени и качество на живот; продоволствена сигурност, устойчиво селско стопанство, мореплавателски и морски изследвания и биоикономика; сигурна, чиста и ефективна енергия; интелигентен, екологосъобразен и интегриран транспорт; дейности в областта на кли-

мата, ефикасното използване на ресурси и суровини; приобщаващи, иновативни и сигурни общества.

Финансиране и разпределение на бюджета

„Хоризонт 2020” е главен стълб на „Съюз за иновации” - водеща инициатива на стратегия „Европа 2020” за укрепване на конкурентоспособността на Европа в световен мащаб. Европейският съюз е световен лидер в много технологии, но е изправен пред нарастваща конкуренция както от утвърдените участници на пазара, така и от разрастващите се икономики. Предложението на Комисията предстои да бъде обсъдено от Съвета и Европейския парламент, с оглед приемането му преди края на 2013 г.

Финансирането по „Хоризонт 2020” ще е по-достъпно благодарение на опростената структура на програмата, на единен набор от правила и по-малко бюрокрация. „Хоризонт 2020” ще означава: драстично опростяване на възстановяванията чрез въвеждане на единна фиксирана ставка за непреките разходи и само две ставки при финансирането - за научни изследвания и пазарно ориентирани дейности; единна точка за достъп на участниците; по-малък обем на документацията при подготовката на предложенията и премахане на ненужните проверки и одити. Ключова цел е намаляването на времето до финансирането, след подаването на заявлението, средно със 100 дни, което означава по-бързо започване на работа по проектите.

Комисията предвижда да положи значителни усилия за отваряне на програмата за повече участници от цяла Европа, като проучи полезните взаимодействия с финансирането по линия на кохезионната политика на ЕС. „Хоризонт 2020” ще набележи местата с потенциал за върхови постижения в изоставащите региони и ще им предложи политически насоки и подкрепа, като структурните фондове на ЕС могат да се използват за подобряване на инфраструктурата и оборудването.

3,5 млрд. EUR ще бъдат заделени за поинтензивно и по-мощно използване на фи-

нансови инструменти, които привличат кредитиране от финансови институции в частния сектор. Преценката е, че тези инструменти се доказаха като изключително ефективни за стимулиране на частните инвестиции в иновациите, които водят пряко до растеж и работни места. В полза на малките и средни предприятия (МСП) са заделени около 8,6 млрд. EUR, с което те получават признание за изключително важната си роля в областта на иновациите.

Програмата „Хоризонт 2020” ще инвестира близо 6 млрд. EUR за създаване на капацитет в европейската промишленост за ключови базови технологии (КБТ). Те включват: фотониката, информационните и телекомуникационни технологии, нанотехнологиите, авангардните материали, напредналите производствени системи и биотехнологиите. Развитието на тези технологии изисква мултидисциплинарен подход и сериозни инвестиции на знания и капитали.

Съгласно предложението на Комисията, 5,75 млрд. EUR (повишение с 21%) ще бъдат отпуснати за дейностите по Програмата „Мария Кюри”, по която от създаването ѝ през 1996 г. са подпомогнати обучението, мобилността и специализацията на повече от 50 000 изследователи.

Предвижда се, като неразделна част от „Хоризонт 2020”, ЕИТ (Европейски институт за изследвания и технологии) да играе важна роля, като събере реномирани институции от висшето образование, научноизследователски центрове и различни предприятия за изграждане на предприемачите на бъдещето и за гарантиране на световната конкурентоспособност на европейския „триъгълник на знанието”. Комисията предвижда да увеличи значително помощта си за ЕИТ и предложи бюджет от 2,8 млрд. EUR за периода 2014-2020 г. (в сравнение с бюджета от 309 млн. EUR в началото на Програмата през 2008 г.). ЕИТ се основава на новаторската идея за трансгранични центрове за публично-частни партньорства, известни като общности за знания и иновации (КИС). Към трите съществуващи КИС, съсредоточени около устойчивата

енергетика (KIC InnoEnergy), изменението на климата (Climate KIC) и информационното общество (EIT ICT Labs), ще бъдат добавени нови шест в периода 2014-2020 г.

Научните изследвания и иновациите в рамките на ОСП (2014-2020 г.)

Позицията на Комисията на ЕС за развитието на земеделието за периода 2013-2020 г. е, че селскостопанското производство трябва да нараства, за да може да посрещне предизвикателството на нарастващото търсене на хранителни продукти. Такова нарастване може да се постигне чрез повече иновации и разпространение на знанията. Това е основанието Комисията да предложи допълнителен пакет от 4,5 млрд. евро за селскостопански изследвания, което представлява съществено увеличение на средствата за научноизследователска дейност – за периода 2007-2014 г. те са в размер на 2 млрд. евро. Тези разходи трябва да позволят – чрез новото Европейско партньорство за изследвания и иновации, да се формира базата за действителна стратегия за устойчиво нарастване на селскостопанската продукция и адаптиране на производството към очакванията на потребителите.

Европейско партньорство за иновации

Световното и европейското земеделие е изправено пред предизвикателството на нарастващото търсене на храни (със 70% до 2050 г., според прогноза на ФАО) и императивната необходимост от ефективно използване на естествените ресурси. Инициативата Европейско партньорство за иновации (ЕПИ) е в отговор на тези нови приоритети в развитието на европейското земеделие, чиято цел е да допринесе за нарастване на производството в условията на устойчиво производство.

Целта на ЕПИ е да създаде работно взаимодействие между земеделските производители, науката, консултантските услуги и други заинтересовани страни, което да позволи по-бързо преминаване на научните постижения в практиката, както и да осигури обратна връзка за нуждите на производството от научни решения на актуални проблеми.

Иновативни дейности

ЕПИ ще бъде реализирана чрез две европейски политики:

- В съответствие с предложената от Комисията ОСП след 2013 г. политиката за развитие на селските райони трябва да осигури съфинансиране за иновативната дейност на „оперативните групи”, включващи фермери, изследователи, консултанти, предприемачи и др. Ключовите мерки включват „коопериране”, „трансфер на знания”, „консултантски услуги”, „информационни дейности”, „инвестиции” и „развитие на бизнеса”. Политиката за развитие на селските райони ще предоставя средства и за развитие на информационна мрежа на ниво Европейски съюз.

- Политиката на ЕС за изследвания и иновации ще осигури научната база за иновативните дейности. Предвижданите дейности включват приложни изследователски проекти, трансгранични и клъстерни инициативи, пилотни и демонстрационни проекти и подкрепа на иновационни центрове.

Разпространение на знания

Мрежата на ЕПИ трябва да функционира като посредник (медиатор), който да подобри комуникацията между науката и практиката, като по този начин ще улесни кооперирането. Мрежата ще подкрепя създаването на оперативни групи, както и дейността им чрез провеждане на семинари, създаване на база-данни и консултации.

Роля на ЕС и страните - членки в създаването, управлението и финансирането на ЕПИ

Определянето на приоритетните дейности, както и приложението и финансирането им, ще се осъществява в рамките на съществуващите механизми – програмите за развитие на селските райони. Европейската комисия ще осигури създаването на мрежата на ЕПИ.

Каква е ролята на „оперативните групи”?

„Оперативните групи” ще се създават с цел да реализират проекти, насочени към тестване и прилагане на иновативни практики, техно-

логии, продукти и процеси. Те ще се учредяват по инициатива на заинтересованите страни, т. е. разчита се на подход „отдолу-нагоре”.

Каква ще бъде връзката между иновативните проекти и програмите за развитие на селските райони?

В рамките на политиката за развитие на селските райони проектите на оперативните групи ще прилагат националните програми за развитие на селските райони, като комбинират различните мерки, които са необходими за успеха на проекта (коопериране, консултации, трансфер на знания, инвестиции). По този начин дейността на оперативните групи ще бъде част от обичайния процес за реализация на програмите.

В заключение ще отбележа, че акцентът върху научните изследвания и иновациите в рамките на ОСП през следващия програмен период – 2014-2020 г., основаващ се и на повече от двукратно нарастване на планирания финансов ресурс, изисква съответни мерки и инициативи както от ССА, така и от МЗХ. ССА трябва да реформира дейността си в посочените вече насоки, както и да усилва приложния характер на изследванията си. От друга страна, това не може да се постигне без твърдата и последователна подкрепа на МЗХ и другите държавни органи с отговорности в тази област. Във всички случаи нарастващото значение на изследванията и иновациите предполагат тясно сътрудничество и работа между Академията и Министерството, още повече, че финансирането на тези дейности и новите инициативи ще бъде в рамките на ПРСР (2014-2020 г.). В това отношение са необходими стъпки още сега, на етапа на подготовка на новата Програма, вкл. и при определянето на нейните приоритети. По тези въпроси Институтът по аграрна икономика би могъл да има съществен принос.

ЛИТЕРАТУРА

Европейска комисия. 2010. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите; Общата селскостопанска политика през 2020 г.: подготовка за бъдещите предизвикателства в областта на хранителното

снабдяване, природните ресурси и териториалния баланс. Брюксел.

МЗХ. 2009. Програма за приоритетите в развитието на българското земеделие в периода 2009-2013 г.

МЗХ. 2007. Програма за развитие на селските райони (2007-2013 г.).

EU Commission. 2010. Towards a Common Agricultural and Rural Policy for Europe, EU Commission Report. <http://europa.eu.int/comm>

EU Commission. 2011. Proposal for a Regulation of the European parliament and of the Council on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD).

The CAP post 2013 Conference on the public debate, Brussels, 19-20 July 2010 Closing Report, <http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/conference>

Scientific researches and innovations within CAP 2014-2020

RUMEN POPOV

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

The article presents a situation analysis of scientific researches and innovations in agriculture, of propositions of EU Commission for funding of researches and innovations for the period 2014-2020, including within CAP. On this base have been formulated propositions for the main directions of reformation of the normative frame for agricultural researches development, in order to create preconditions and circumstances for effective scientific and research activity with important contribution for Bulgarian agriculture development. The necessity of competitive agricultural production establishment at the simultaneous natural resources' protection and the resultant accentuation on CAP scientific researches and innovations requires correspondent measures and initiatives from Agricultural Academy and from the Ministry of Agriculture and Food (MAF). Agricultural Academy should reform its activity through changes of the normative base for its functioning, including and mainly regarding its organization and financial autonomy, in correspondence to its social functions. In this respect, the firm and coherent support of MAF and other state institutions is indispensable, by their responsibilities in this sphere. In any case, the increasing significance of researches and innovations supposes close cooperation between Academy and Ministry, moreover the funding of these activities new initiatives would be within the RDP (2014-2020). In this respect, it is indispensable to undertake steps from the present moment, at the stage of the new Program preparation, including for its priorities definition.

Key words: CAP, EU, research, innovation, agriculture